

E LAP MEGJELENIK vasárnapokat és ünnepeket kivéve mindennap délben.

Hirdetések

Ezredhetér 4-dik szám alatt fölszámol, Vollián P. könyvnyomatójában, vétetnek fel. — hatszor hasábozott petit sort 4 krajczárjával számítva 30 kr. bélyegdíjt külön.

IDŐK TANUJA.

EGYETEMES MAGYAR UJSÁG.

SZERKESZTŐI
szállás, iroda és kiadó-hivatal:
Molnár-utca, 14. szám, I. emelet.

Előfizetési feltételek:
Pesten házhozordással, valamint vidéken postai szétküldéssel

egész évre . . . . . 10 frt.
félv. . . . . 5 " "
negyedév . . . . . 2 1/2 "

Tisztelt Olvasóinkhoz!

Az Idők Tanujára folyvást nyitva áll az előfizetés, a folyóévi október—decemberi évnegyredre 5 frttal.

Azokat, kik bármiképen tanúgygyel és neveléssel is foglalkoznak, tehát különösen a ft. ker. tanfelügyelőket s plébános-tanodáigazgató urakat tisztelettel figyelmeztetjük, hogy az általunk hét év előtt alapított s a katolikus és nemzeti nevelés és közoktatás szent érdekében megszakítás nélkül működő „Tanodai Lapok” (hetenkint díszes kiadású 1 1/2 iv) is folyvást megrendelhetők január—decemberi teljes folyamán 6 ujforintjával; jul.—decemberre 3 frtjával; okt.—decemberre 1 frt 50 krajczárjával.

Mindazok, kik a nagy naptár-üzemben is inkább katolikus szellemű évkönyvnaplót óhajtanak birni, figyelmesebbé tételnek, hogy az általunk szintén évek óta folytatott „Tanférfiak, Szülők s Nevelők Évkönyve, 1863-ra szóló naptárral ellátva, szent László magyar király finom acélmetzeti képvél díszítve már e héten kerül a sajtó alól s a jövő hét végén szét fog küldetni. Egész október 20-ig folyvást az előfizetési 70 kron, a diszpeldány pedig 1 ft 40 kron rendelhető meg.

Az „Idők Tanuja”, „Tanodai Lapok” és „Évkönyv” szerkesztésége.

A kereszténység közös atyjának, a magyarok nagyilelkü jótévőjének.

(Uj gyűjtés.)

N. Abony. okt. 8. 1862. Tinkentes Szerkesztő ur! A történelemben járhatnak állithatja, és a fekete háldlanság mondathatja azt bármivel: „Hogy a római szentesség pápa mint világi fejedelem lábál tiproja a népek jogai és szabadságának;” én mint ki meg vagyok győződve, hogy a római szentesség pápa mint király, mint világi fejedelem a népek anyagi, ugunnint szellemi kifejűdésének, haladásának, és alkotmányos szabadságának leghatalmasabb előmozdítója volt és lesz mindenkör: Isten és emberek előtt kárhoztatva mindazok eljárásait, akik őt mint a közérkölség és a vallásról épült józan szabadság alapkövét háborgatni és bántalmazni merészellik, fiai szeretetemet, tántoríthatlan hűségem, és alázatos engedelmességem tanujelűl részére küldök 6 o. ó. frtot olyformán, hogy ezen összegért legyen azvies nekem mélt. Fogarasz püspök ur és tek. Major K. ur Ó Szentégre részére ajánlott könyveit megküldeni.

Moravszky János.
Átvitel a 230-ik számból: 97 fr.; 80 kr. a a maival összesen: 103 frt. 80 kr.

Politikai szemle.

(a-v) Ratazzi párisi utazását folyó hó végére halasztotta, mig más verzió szerint utazási szándékával végkép felhagyott. Az „Indépendance belge” ezen tudósítást igen leverőnek találja az olaszországi unionisták türekvésekre nézve, mert bármily örömmel ragad meg minden oly hírt, melyből olasz elbartáinak ügyeire vonatkozólag valami kedvezőt magyarízhathatik, azon tudósításnak még sem tud hitelt adni, mintha Napoleon herceg Turinban léte alkalmával a oszár részéről ígéretek tett volna, melyek Ratazzi szándékoltt párisi utazását fölöslegessé tennék. Turinban tudnillik azt hirlik, hogy Napoleon herceg utolsó látogatásakor hivatalos küldetést is teljesített volna, s Turinban a tuileriak kabinetének föltételeit közlé és Viktor Emanuel kormányától biztosítékokat kívánt, melyek folytán Róma rövid időn kitirritenék. Miután a turini kabinet a föltételeket elfogadta, Napoleon császár sem fog késmi határozatának világosabb kifejezést adni s a két kabinet között megállapított terv kivételé meg e hó folyótán meg fog kezdetni. Mint főnebb említők az „Indépendance belge” Ratazzi utazásának elmaradása folytán sokkal legiabib hangulatban van, hogysen ezen tudósításnak hitelt adhatna. S aki visszaemlékszik a hivatalos „Moniteur” nyilatkozatára tudni fogja, hogy Napoleon herceg utazása oszupán magánjellemű volt s így a császár részéről nem lehetett diplomaciái küldetés. A lapok már két év óta hirdetik, hogy a franciák Rómát kitirteni készülnek, jöstelésegek azonban eddig mindig kudarcot vallott s a jövő még fényesebben meg fogja hasznótolni jóvendőléseiket.

Az orosz kormány hivatalos közölnye úgyekszik Európát arról meggyőzni, hogy

a szentpétvári kabinet Lengyelország irányában méltánylattal jár el. Zamojszki gróf száműzetését a következő szavakba burkolja: „A cár Zamojszki visszatuzását Varsóba a jelen körülmények között megengedhetlennek tartja. Zamojszki egyidőre a külföldre fog utazni.” A sajtó azon körülményben, hogy a kormány, midőn Zamojszki gróf tettét elítéli, felhagyva a szigor előbbi gyakorlatával, irányában azon kímélettel tanusítja, hogy őt külföldre küldi, mint ezt a Romanoff ház egyik tagjával, Konstantin nagyherceggel tette a parasztemanció tárgyalásakor tanusított fellépéseért, egyrészt a kormánykörökben uralkodó békülékenyebb hangulatot véli felismerhetni, másrészt pedig azt hiszi, hogy azon tekintély, melynek a gróf Lengyelországban, Volhiniaiban s Podoliában örvend, a kormányt szelidebb eljárásra inti. Mindenesetre figyelemre méltó jelenség, hogy az orosz kormány a külföld előtt magát szépíteni akarja, s csak örvendünk lehetne teljes szívvel, ha ezen tette elfutára volna a méltányosság és igazság útjára való térésnek. Vajha Zamojszki utolsó áldozata legyen a haza javáért buzgó szeretetnek s a gróf mielőbb visszatérhetne a kibékített és kielégített hazába.

Körületekintés.

Itt Pesten híre terjedt volt, hogy a magyar főkorlónok neheztlését fejezte ki ő Felsegéné a „Donau-Zeitung” hirhét cikke ellen; de állítólag igen hidegen fogadtattott s végül oda utasított, hogy ezen ügyben az illető miniszterekhez forduljon. Most a „F. L.” bécai levelezője határozottan jelenti, hogy Forgách gróf ő nagyméltósága az említett félhivatalos lap kérdéses cikkét nem ismertotta arra érdemesnek, hogy miatta bármily lépést teygen, hogy ő Felsegéné nem panaszkodott s így hidegen nem fogadtathatott. E fölött, Bécs jól értesült körökben értesítik, hogy a főkorlónok ur az utolsó kihallgatáson, melyet a fenntebbi hírt úgy félremagyarázott, ő Felsege által szokott kegyességű fogadtattott, s az ez alkalommal a gróf ur által tett több, nem csak egy fontosabb előterjesztésre a fejedelem legmagasb helybenhagyását ígerte meg. Ezekről talán már legközelebb meg tudunk valamit.

Örömmel regesztrálunk itt egy esetet, melyben a horvát kancellár a magyar főkorlónokkal, a küzigazgatás egyik legfontosabb ágában, karöltve jár. Ugyanis 1848. előtt Horvátországban a közoktatási ügyek élén egy „superior scholarum director” állott; miatt az abszolút kormány idején az ugynevezett helytartóság iskolatanácsosok s referensek hoztattak be, kik az 1860-ik októberi diploma folytán rendelkezés alattiaknak nyilvánítottak. Mint-hogy az iskolatgyek minden irányban való gondos ellenőrzést igényelnek, s így valamint tenni kellett: ennélfogva a horvát kancellária az ügyet éretten megvizsgálta, s a Magyarországból behozott szokást ismertte el a leggyakorlatibbnak; tehát ezévi aug. hóban folyomodott, hogy miként a magyar helytartótanácsnál, úgy Zágrábban is az iskola- és egyházi ügyek vitelére egy referens neveztesék ki.

Mint Bécsből írják, ő Felsege Triestbe tervezett utazásáról egyselőre lemondott. Ezt sokan belpolitikai kérdések gyors előtérbelépésével hozzák kapcsolatba. — Egy másik fontos bécai tudósítás oda megy ki, hogy miután az országgyűlések még nem hivattak egybe, az alcouasztriai országgyűlési választmány kérdést intézett az államminiszteriumhoz aszíránt: mi lesz történendő az országos költségvetéssel, minthogy a választmány nem látszik jogosítva az országos budget megállapítására? A reichsrathban képviselt országok nem lévén kimondott „ideiglenes” állapotban, méltán kérdehetik, hogy a birodalmi tanács mi okból teszi fölöslegessé a februári patenszekben foglalt „Landesordnung”-okat s az ezek által körvonalozott tartománygyűlési hatáskör felhasználását?

A „Pozor” a reichsrathban fenforgó budgetkérdéshez szólnán, többi kőnt ezeket jegyzi meg: „Megengedhetjük magunknak azon állítást, hogy maga Schmerling miniszter ur sem tartja tökéletesnek az asztriai alkotmányt, miután tudja s talán magában be is ismeri, hogy az alkotmányosság nem virágozhatik fel ott, hol a nép nagyobb része az ugynevezett alkotmányos tevékenységben nem akar részt venni. A konstituionális kormányra nézve, — őpen aszért, mivel ilyen — szükséges, legalább a nép nagyobb része által támogatattni, mert

ebben áll az alkotmányosság fölalapelve. A magyarországi s erdélyi népek, a horvátok s olaszok mostani passzivitása a februári alkotmány ellen, továbbá a cselek s lengyelek elvi ellenzéke, nem volna nagyfontosságú, ha tisztátlán szándékon gyökereznék. De, miután ezen népek a reichsrath intézményéről aszért nem akarnak tudni, mivel azt hiszik, hogy ezen intézmény ellenkezik jogaikkal: ennélfogva ellenállásukat annál inkább kell figyelembe venni, mivel aszért zárják ki magukat a reichsrathból, mert meg vannak győződve arról, hogy ezen intézmény nem felel meg az alkotmányosság valódi céljának, s tudják, hogy régi alkotmányos institúcióik nagyobb, a nép valódi előnyére özlő garanciákat nyújtanak nekik. Tehát nem árt kimondanunk, hogy alapítalan némely bécai journalisták öröme, midőn nagy nyereségnek tartják azon körülményt, hogy a reichsrath a költségvetés kérdését tanácskozássá alá vette. — E tárgyalás haszna nem nagyobb, mint azon összeg, mely ezen tárgyalás által megtakaritattik.”

Hármas kirándulás.

Levelék Fússy Tamáshoz.

Fóth és ura; a templom és a papja.

Kedves Barátom! Először voltam Fóthon. Meg nem lejjem ez. 1859-ig mindig csak késztelgettem látni a világhírű templomot; 59 óta pedig 1862-ig — — — messze, messze volt nekem Fóth. . . . . Az idén, miként előbbi levelemből megértheted, szept. 28-án jutott nekem a szerelem nyájasan fogadtatni a haza és egyház nagy férfija által.

Dobogó szívvel, tisztelet- és szeretettől hevülten léptem a gróf termibe, melyeknek egy jó részében oly könnytár magyaránya tintt élém, melynek, nem tudom, külső fényes díszét s gazdagságát, avagy csakhamar megismertem belső magas becset bannultam-litátságban. Ide-ide jöjjetek hazám boldog nagyai és tanuljtok könnytárban lakni s magasbennél boldogságot érezni is, árasztani is a hazára és az emberségre.

Es ő válogatott könyvtár, melyben a katolikus világirodalom, összes jelentékeny műveiben oly gazdagon van képviselve, a méltóságos gróf ritka nagylelkűsége s nemes-szívű közlékenysége folytán nyitva áll ezután számomra bármely időben, tudományos használat végett.

Életeltemet feledhetlen percei maradnak azon órák, melyeket e könnytár magas urának dícső körében voltam szerencés elöltöeni. Élnék politikai eszmesezre után csakhamar tudományos fordulatot vón társalgásunk, s ekkor láttam, miőt halhatatlan művek halmaza által környezettem, melyek közül különösen a francia, katolikus szellemű újabb munkákról az azokat folyvást olvasó és tanulmányozó gróf szőles tárgyszerrel nyilatkoztott.

En Montalembert gróf műveiről, s különösen az „Une Nation en deuil” (Egy nemzet gyászkban) címűről szölöttem, melyet te lapom tárcájába már egy év előtt oly jelesen lefordítál, de melynek közlésevel kissé jobb időkre kell várakoznom. És a gróf a „gyászoló nemzetre” vonatkozólag legott azon kérdéssel lepett meg: ismerem-e Lescaeur legújabb olycim munkáját: „L'Église Catholique en Pologne sous le gouvernement Russe par le R. P. Louis Lescaeur.” (Páris 1860. diákiadás, 8. r. XIV. és 496. lap) — és fölkereste legott sajátkezűleg és átadá, hogy azt az „Idők Tanuja” t. olvasóival is megismertessük. Elállott ezenkívül 6 miga más nagybecű kuttforrásokkal is, jól tudván, hogy azokat magas áruk miatt az „Idők Tanuja” szerkesztésége mind meg nem szerezheti. Eszerint, ha semmi mást nem látam volna Fóthon, mint dícső urát és könyveit: már így is végtelenül boldog megelégedéssel térdenttem vissza bokros foglalkozásaimhoz.

Besztvén vevén az őpen utra készült méltóságos gróftól, megtekintém röviden a boldog palotát, mely a haza és alkotmányos szabadságunk épen ugy mint a katolika egyháznak rendíthetlen gránitoszlopató rejti; aszán gyönyörködővén a ritka isléssel alakított, valóban nagyserű parknak vickádozó halcskákkal népes tavában s egész regényiségében, elcsiettem még asznap a főthi prépost és katolikus író főtt. Holló Mihály 8 nka tisztelőtére.

Az estvét két. Bossányi László ur kedves ur családijánál, szept. 29-ét pedig a fontistált prépost urnál töltöttem el.

E napon is anynyi kobelfessítő örömet élveztek hogy azt lelkom megosztatlanul alig bírhattam el.

Maga a templom, gróf Károlyi Istvánnak ezen meghalhatatlant emlékoszlopa, mint Magyarország egyik elsőrangú műkéne, végtelen élvezettel áraszt el lelkeket. Ugy gondolom, te is azok közé tartozol, kiknek még nem volt alkalmok ezen istenhátat közelebről szemlélni; do meg napi-lapjaink egyiké son hozta annak töltesebb ismertetését.

Azért talán összes t. olvasóimnak kedves dolgot teszek, ha e dícső mépüteményről több szóval is emlékezem, annál is inkább, mivel akik három év előtt látták, már sokan nem látták a folyvást szaporodó műkincesekből.

En tehát előadván a nagyszerű templom történetét annak fölszentelésig, magának a templomnak emlékkönyveskéje szerent, meg fogom azt földani egy pár saját igénytelen jegyzetemmel.

A főthi egyház rövid történelmi rajza. „Krisztus Urunk születése után 1845-ik évben, a dícső emlékeztelt XVI-ik Gergely pápa egyházi kormányzása, V-ik Ferdinánd uralkodása, és a váci egyházi megyének gróf Nádasdy Paulai Ferenc püspöki igazgatása idejében, nagy-károlyi gróf Károlyi István Fóthon, mely mindaddig csak főtk-egyház volt, rendes pápi fátát alapított. Első plébánosnak Fóthon Holló Mihály (jelenleg esperes, és címetes prépost) neveztetett ki. Ekkép nyerte a főthi hívők újája a nagyilekű alapító gróf győzéből az első rendes lelkipásztort; és ugyanez évben épült a paplak az is kólházzal; melyek között a templom szentélyének alapja is lerakottak. Az 1846-ik év kikültenél számos kéz fogott a munkához: a plébánia s iskolához föl-szerelésén kívül, kiváltképen a templom alapjának lerakásánál fölötölő erős vízforrásokkal kelle küzdenők; ezek elhárítására a szirtelentaló vízviztyuzás sok időt és nagy erőmegfeszítést igényelt: máig végre a kö- és mésztömeg a forrásoknak más irányt adott.

1847-ben, szent György hó 12-én ismét folytatták a munkát, midőn a még volt kised templom szentélye, mely a mostani egyház küzepén túl, közel a nagy toronyhoz állott, az említett hó 13-én szét-hordott, hogy a nagy egyház alapja tovább halad-hasson. Ez időben ásás közben a régi templom szentélye alatt fedeztettek föl gróf Fekete György országbirónak tetemei, ki a régi kicsiny templomot építette 1784-ben; mellette találak egy más hullát is, mely díszes magyar ruhába volt öltötve: atté tetven ezek új koporsókba, újra eltakarítattak. Még ezen esztendőben, Kisasszony havában, a toronyon kívül az egész arult templomoska lesedett, s a két nagy torony alapja s falai a föld színé föltt egy öl magasra kiemeltek, s a régi sirtölt kétfőny üj bolthajtással befedzetettek.

1848-iki szent György havában megkezdették újolag a munka folytatása; de szent Iván hó végével munkások hiánya miatt félbeszakasztott és egyedül csak a kőfaragók folytatták háborítatlan munkájukat. Erre megsztant az építés az 1851-iki tavaszig, mely után a falak egészen fölépültek; Kisasszony hó 20-án már födel alatt állottak: s a munkát tovább tízték egész Karácsony-hóig.

1852-ik évi Hújtelő havában új erővel hozzá látak a dolgoz, és oly sikerrel munkálkodtak, hogy sz. Iván hó 4-ikén a két kisebb toronyra már fölítzet-ték a kereszt; sőt Kisasszony napjára az alsó templom is be lőn szentelve, mely így aszán ideigle- sen az isteni-tiszteletnek megnyitottak. Sz. Mihály hó 23-án pedig a két nagy toronyra is föltették a szent kereszt jelét, s árnya alatt ennek a villámhárítókát.

1853-ban Kisasszony hó 24-én, sz. Péter üntött szobora plébánia- s sz. Pálé pedig az iskolaházra helyeztettek. Ugyszintén az imént említett hónapban, meg a reá következőben festették s készítették el a nagy evangélista, s Megváltónk képeit a szentélyben. A szoptélemlől fogatott szent Szűz üntött szobrárt, mely 16 mézást nyom, sz. András hó 5-én illesztették föl a két nagyobbik torony közé. Azalatt félbeszakítás nélkül haladt az építés, különösen a templomt körülő fal körül, mely az érintetében halad még elkészült.

Az 1854-ik évi sz. György hó 20-án vette kezdetét az egyház-festés és aranyszerűzés; és sz. Jakab hó 17-ére a szentély második képosztályának festményei is elkészültek, ugymint: a szent Szűz koronázattas; Urunk születése; Szűz Mária hárszültése; szent Pál fordulása; és szent Péter telhatlamztattása. Sz. Mihály hó 28-ára pedig ugyanezen festő, a templom hajtóuak felső részén látható 12 apostol mellépképet fejezte be. Mindszent hó 10-én kezdtek meg az orgona összerakottását, mely 22 változattul má Karácsony hó 17-én már készen állott. A festészek ekkor egész mindszent hó végéig dolgoztak. — Sz. András hó 4-kön kltakarittatván az állás-fák, a templom egész nagyserűségében tint föl Kárásony hó 10-kén a márványpadlósok fogtak, s tar-tott a munka még az 1853-iki Nagy-Boldogsasszony hóban is; sőt dacára a hideg télnek, a lépések is be-leillesztettek: mig a festés, aranyszerűzés, a többi munkával egyre folyt. Mária hó 11-kén megjötték a Bécs ujhelyben üntött hangok is, számar négy; melyek méit. és fi. Roskoványi Ágoston, váci püspök ur által fölcsentelöttvén, a következő napon kitűzték torony-ikba föl is vonattak. Sz. Mihály hó 8-kan pedig, mint a Bold. Szűz ünnepon, először megkondultak. Azalatt a belső díszítőmunkák folyvást készültek. Karácsony 5-én helyesztették el a Rómában, még 1849-ben festett

remek oltárképek is. A főoltárték nevezetesen a szep-
lőtelén Szilvet ábrázolja.

Még végre féldeltük az 1856-iki Karácsony hó
8-a, a szepeltelen Szilv diadalnapja, melyen a sz.
Szt. tiszteletére emelt szentegyház, az imént röviden
leírt főti templom, püspöki kegyes főhatalmasság
erejénél fogva, f. Holló Mihály esopos ur által az
egyházi szentelmény szerítésére szentelt felavatlatott: a
püspöki ünnepléses főszentelők: és illetéges
főlkeneztésnek ideje az 1856-ik év kikeletére határoz-
tatván.

Ezen európai hírt szép templom rajza, s kivite-
li igazgatása történt az alapító, és építelő mélt.
grófján tervezeti főadatát után, Ybl Miklós híres
építész által; aki ritka építési tehetségeit külföldi,
s különösen müncheni tanulmányozása és tapasztalatai
nyomán bővítette s tökélyesítette: melyeket azonban
immár alig szükséges bővebben kiemelünk; mintán
a mű maga dicsejti a művészt. — Az építésmű, teljes
összhangzásában leginkább a római modort közelíti
meg. Már a templom-kapu megjelöl a nádere; mely
annál nagyobborszerű táfast gyakorol réd, mint hogy
e lapályos vidéken a templom legalább 14 lábnyi
dombon emelkedik. Az egész bomlokzat szélessége
a két nagy torony talapzatával együtt, 70 lábnyira
terjed. A főbejáratot nagyorszerű kapu mennyezetével
a három keleti király látható, remek domborműben,
Gasser József szobrász részlege után. Minc két olda-
lára, s a torony alakú fülkébebe, sz. István és sz.
László szobori díszlenek. — A magas homlokzat tetejé-
re, a két nagy torony közt, áll népszerűsítéleti fogat-
tatott Szilvet 9 láb magasságán szobra, Perkonur
szobrász műve. — A nagy toronyok magassága 138
láb; a kisebbek, melyek a szentélyt ővezik, és a krip-
tai templomba való lemenetelre lépcsőzetű szolgál-
nak, 90 láb magasságúnak. — Minden toronyban van
négy-négy szelenestésca, melynek mindegyikének
gazdag aranyozott kereszt ragyog, és két érkelyek-
lyekkel van körülírva. Az egész fő-templomnak
hossza 147 láb. — Maga a szentély az oltár kőfalával
együtt 24 láb hossza és 30 láb széles. — A szentélynek
alja veres, fehé, és fekete márvánnyal van kirak-
va, melynek elsője magyarorszi, másodikja cseh, har-
madikja carrári. — Az egész templom fedele pedig
angol, kékpíros színt pala-kővel van kirakva. — A
templom csarnokában, jobb képe a torony alja, van
szent Lucent vértanú ékes kápolnája, és eminienciaj,
Sóitovszky János bironok és herceg primás észükö-
lése, IX. Pius atyánkunk ajándéka. A balkezre eső
toronyban alján lévő lépcsőzet a karzatra vezet,
melynek jeles orgonája szalburgi Moser Lajosnak
műve. A csarnokból közvetlenül a templomba lépünk.
A templom legnagyobb része három hajlótól áll, mely
10 nagy, és 38 kisebb ablakot át nyer ajándék. A ké-
zphajlójának magassága 54, hossza 30, szélessége 24
láb. A két mellékfaló alacsonyabb; melyeket két pár
roppant, és magasos oszlop választ el a középhajlój-
tól: melyek egyszerűsített ívekkel szolgálnak a
mellékfalók boltízeitől. A főhajlót egy ékes, gazdag
arabeszkékkel ékesített, vízirányos fa-falbatat fedi.
— Szóval, semmi sem kémiwe, hogy a közfátás
nagyserűtsége minél megdöbbentő legyen. A falak az
arkádók fölött a sz. apostokok mellékfalképeivel al
oszlo-
podisírték, alkalmatos ékesítésekkel; — az oszlo-
pok fejei gazdagon aranyozták, és őszhangzólag fes-
teltek a mellékfalóik égszint meynyezetén arany
csillagok természetű fényvel ragyognak. Igen jó-
tevőleg hat a szemre a szentélynek a hajlótól való el-
különzés és feleneslése, melyre nyole pompás lép-
csőn juthatni fel. A roppant szentély-kerekded alak-
ban végződik. A főoltár diadalide ő-egyházai jelvé-
nyekkel (u. m. galambkal, phnixszel, báránynyal,
halal, s karvaszsa) van ékítve: az oltár falának domb-
boru föl kúpjára, s oldalai embernagyságot felleháló
fresco-képekkel vannak környuzve. A templom har-
om oltárai jeleskedik: a fő, a szepeltelen fő-
gogatott szent Sztiz, a melléoltárok pedig sz. Franciska
Romana, és szent György képeivel. Mindhárom oltár-
festmény, valamint az ősszes fal fresco-képek, Blasius
Károly rajzátára művei; mi annál hatályosabb, mint
hogy őszhangzólag azoney remekművészet csesztől
folytak ki. Teljes joggal illenek ezekre a látók ma-
gasos szavai: „A te oltárnád ezek — én királyom,
én Istenuem! Mely boldogok, kik a te házadat lakják,
Uram: őrkőkön őrkőkő magasztalnak Téged!”

A kripta templom a m. gróf család nemtörő-
zési helyétől szolgált, s épen oly széles és hossza, mint
maga a felső templom. Ugyanis az egész szentély
alatt fekszik a kripta kápolna; a hajó alatt tér, a
sírok helyeire van felszivra; tovább a kripta ká-
pola két kettős, a sírholti rész pedig nyole egysze-
rűbb ablak által nyeri gazdag világitást; szintegy
a kápolna kúpját két roppant oszlopzat, a háromso-
ros sírholti osztályt pedig 12 oszlop három sorban
emeli. A kripta kápolnának magassága 24 láb, a
sírholti hajó pedig 20 láb. — A kripta alsó tem-
plom hajójának alja fehér és fekete mozaikkal van kir-
kav; valamint a kriptaiba pedig kisebb toronyok
alatti oldal-érkelyek is, még pedig pompesi stílusben.
Az oltár florensi mozaikkal van ékesítve. Nem nagy-
hatjuk említetlen a harangok őszhangzó zenéjét is;
melyeknek szent István nevével leguagyobbika
C hangja, és 32 mászás; az B hangja 16 mászás; a G
10 $\frac{1}{2}$ mászás, és ismét a C hangja 5 $\frac{1}{2}$ mászás. Az
égsz zene C necorda-ra van hangolva. Ezen egyházi
hívásnak éreynyelv midőn megkondulva, esztukébe
jutattak ama szép mondatot: „Vivos voco; mortuos
plango; ignem frango.“ (Az élőkét hívom; a halot-
talakat siralom; a mennyeikéket elhárítom.) Be van
nak ostroma a két nagy toronyba; a régiek pedig a
kisebb toronyba illesztvék. Az új harangok őntője
becsnyársos művésze, Ilizer Ignác. — Kőnyűgőzüknek
hogy az Ur, akinek dicsőségére emeltetett, védő ors
karfájára az egyházat minden viszálytság és incesel-

kedés ellen; álljon évezredre; az igaz vallás ter-
jesztésére.“

1856 óta külföldön a sírholton sok megragadó
újút láthatunk. A kripta oltár fölött a sírholti föltá-
más Krisztus Jézusnak karrami márványból készült
remek szobra pompázik. A Remexendia majestas-
tis“ behatásával a szemléltető egyszerűt, másrészt a
hüsvéti nagyszerűt innenper emlékeztetve a mívelt ka-
tolikuszt ezen alárissal ír: Pax vobis, ego sum.

A sírholti kápolna és a tulajdonképti ors van
ajttókkal elzárt sírholti rész közt, szemben az óltá-
rattal három nagy barna márvány alapzat látható,
melyeknek még csak kettője kapta meg a red szánt
fehér márvány szobrot. A középső alapzaton karrami
márványból őrtási nagyságn, művésziellen faragott har-
sonas angyal emlékezteti a belpőst az utolsó időteleire,
s ezen alapzat igen helyesen a következő latin alár-
issát viseli:

Tuba mirum spargens sonum
Per sepulchra regionum,
Coget omnes ante thronum.

Szent módon megdöbbentő, Barátom, a sírholti
rídég flak két e jól választott aláriss, melytől szent
borzadással léptem a balra álló alapzat felésségén
szobrához. Ez elölhál márványképe Károlyi
Erzsébet grófnőhöz, a méltóságos alapító leány-
ának, kit mint felső bíbált öle virágában szaktított
le. A nem válogató halál. Születteit a grófnője 1822-
ben; meghalt Rómában 1840-ben. A Florenceben ké-
szült remek szobornál fehér pályosátban, melynek
minden kis fodrara megjelöl tetszőséggel őnikel
a a testen, ünnepi élé a magát Istennek főnlájtó
halalkól sziltet. Az élet és tisztaszg mese közében,
az eszmédts aláriss pedig így hangzik:

„Domino, iam venio.“

Szornit kobeletl s a dicső apa földalmban
osztova fordultam a jobbra álló alapzathoz, mely-
nek szobra most-készült Olaszországban, s a méltóságos
alapító elbinyt: felehdelen nejét fogja életnagysá-
ban híven feltüntetni.

—Csak a szekrestyétbe vonjuk még pár pereső,
hogy a templom gazdag és finom izlést ruhataráló
tehessek említést. Az isztentisztelet minden nemere
gazdag aranyzat, valamint gyászinsírekre gyönyörű
ozlatmívű ruhákat találunk itt; de nem annyira az
izlés és a gazdság, melyet sok más helyen is föl-
látunk, hanem az legett meg legoktóberében, hogy
a díszes egyházi őllények jó része főbir egybédő nő-
ujjak minivel, amit azt az illető grófnőlygek arany-
bimizett óimerei is tanusítják. Legtöbbit láttam a
halbatatlan alapító széplekét Geraldína leányt, őt
fővezett Pálffy grófnőtől, kit Istent az ő dicsőségére
tett fadarózsásért itt és még inkább e rövid élet után
kifőgyhatlan őrmökkel jutalmazom!

—Es most közösenet monvta a főti káplány ur,
ki szíves eőcerenket vála, térjünk vissza a me-
mes izlésű épült lelkesedésbe a ft. prépost urhoz,
ki nem csak mint katolikus író, hanem nemcs leke-
tulajdononál fogva is egészen méltó azon szerencse-
re, hogy oly nagy embernek lohessen megléti barát-
ja, mint gróf Károlyi István.

Magán ugyan nem vagyok sem pomolog sem
szőlész; de azért feltétebb kedvesen őzrem magamát
oly káttmő gyűmölészek körében, minő a haza Wi-
seman bíbornok Pabiolájának derék fordítóijában
tisztel.

Holló Mihály prépost ur külföldi, külföldösen
rajanmelleki utazási kézben gyarapította gyűmöl-
ésési alapos ismereteit; egybebezt a meghonosítá
a legjelesb a legnagyobb alma, körfe. stb. gyűmölés-
fajokat, s bizonyos urak, kik még a kertészet fölött is
pajtásodtak izek, elzarandokolhatatának Főtrá-
hoz sokat lássanak és tanuljanak is.

Az almáról főthon azt kell kérdezni: hány fons-
os? — A körtérő pedig nem bitem szememnek,
hogy nincs-e faragva és festve az őrtási gyűmölés,
mely figyelmet magára vonta, s mely egyik feléség-
esége fajtája a császárőrtények.

Két házi-kertje van a derék prépost urnak; az
egyik egy holdnyi, a másik $\frac{1}{4}$ hold, és mégis szentp.
végeig 27,000 finom s bíbalán alma szedetelt e a fáról,
s még legalább 16,000 darab nehekedetett a fák
főtámozgatott ágain, melyeknek a sok gyűmölésű bár-
ki is még őrintelen természet tartotta volna; holott
2—3000 darab alma már le volt szedve egy-egy
fáról.

Főtthon izletlen először magvávaló finom sarga
szilvát, s elgondolhatja olvasóm a pomolog prépost
ur kertje mit mindent nem nyújt meg az almán és
körtvén kívül, egész éven által. Május 1-ől kezdve késő
őszig-fáról szedett íris gyűmölésű jó prépost ur aszt-
talára.

Es most mond hozzá az olvasó, ha megtudja,
hogy 20 év előtt a mostani kis paradízos helyen
homokbekeka őzsetelnekedet és posványkedvelő nád
csetrgütt, mely utóbbiból a szorgalmának ily szép
eredményei főltt őrvendő prépost emlékké egy bok-
rot mai napig is meghagyott.

Nem szorim magasztalásomra a prépost ur ne-
mes szenvedelmé, de közbeszélteit tartozom őngának
azon kellemes órákért, melyeket ural házában és kert-
jében töltött. Holló prépost ur egyike azoknak, kik
az egyház ősi éreynel meg abban is visszatérők,
hogy miként egykor: pl. Nagy Károly idejében
is, az egyház, s külföldön sz. Benedek fia voltak az
édes-széld gyűmölészetnek őntartói és elterjesz-
tői: ugy ma is hazánkban s más magyet országok-
ban egyaránt a katol. klerus tagjai a legérsekből
pomologok.

Előnek hazánk pomologját! — kiállottam föl
a prépost ur kertjében: de visszafőttem fölembre
az a gondolat, hogy hoj, ha ilyen kertben lehetne
szerkeszteni az Idők Tanuját meg a Tanodai Lapo-

kat, bezzeg nem kollene a szegény szerkesztőknek két
bónapig főruháie, hogy duzzadt máját csak némileg
is kiegszeztelje.“

Még egy érdekes dolog van, melyet a főt pap-
nál tapasztaltam, s melyről alán kevésbé hallgat-
bátok, mint hogy éppen most olvassom, hogy egy pest-
megyei községben négy ember lett ismét a borfor-
rás főtyi erejének áldozatává.

Mily egyszerű s olcsó készíttelkek lehet minden
bajnak elejt venni s anynyi életet megmenteni! mert
van-e év, melyben ily szomoró esetekről nagyon gyar-
korban nem olvassunk? I a fői prépost ur őngánál is
épen fort a bor, midőn őt voltam, és mégis bevezet-
telt am pinóchéjébe, hi esodálkozva minden lordót
kuruttyóval hallottam. Minden hordóban fort a bor,
de őlhárítottat a gyilkoló elem következő módon:
Egy főlkőr-alaku réz-vagy bádógesz
alkalmaztatik a hordóra any, hogy
egyik vége a hordó felső nyílásába dug-
gatik hermetice elzárva ak kép, hogy ne
érje magát a bort. A cső másik vége a hordó
és széleg nyulik, hol egy négy-őtkrajcár-
redénykébe ér, mely esörpödény egy
mésoly vizzel tölttetik tele s a cső végé-
nek mindig benne kell lennie a víz-
ben. Ezen víz be érő eső kuruttyóval gyi-
inkább bugyörököl folyvást, mivel
ide leközök a borforrás főtyi ereje
itt a víz által elnyelve, hatálytal-
an s ártalmatlanná lesz. Harminc ga-
rasba kerül a cső, s mégis hány élet
lesz biztosítva, ha ez a mentőeszer álta-
lános használatuá vá leon! Megjegyzem
még, hogy a hordó szélére alkalmaz-
zott vizes edényből mindig anyezzik
a víz; mértis azt akkép kell mindig
üntőtölteni, hogy a cső vége mindig
beleöbörjen a vízbe.

Es most elég lesz az alkalommal, ugys hosz-
szura nyult második levelem; de biztosítok, hogy a
harmadik rövidbe leend. I. A.

Legfelsőbb leirat.

Első Ferenc József ísten kegyelméből ausztriai császár,
Magyar-, Cseh-, Italies- és Lodomórországok
Apostoli, ug Lombardiai, Venecoe és Illyria Királyja,
ausztriai Főherceg stb.

Főtisztelendő, tisztelendő, tekintetes és nagy-
ságos, nagyságos és vitélő kedvelő hivelnk!

Az 1792. 17. é. v. valamint az 1840. 15-dik t. é.
192, 193 és 213. §§-nak azon rendelkezése, mely szerent
a bírodalombeli nem-magyar polgári, kereskedelmi
és váltó-törvénysszékek Magyarországon végrehaj-
tandó jogérvényre határozatainak foganatosítása ma-
gyar udvari kancelláriának, illetőleg váltó-feltörvény-
sszéknek előleges felvilágosátatól van feltételezve,
nemkülömben azon szabályrendeletek is, melyk szer-
rent a magyar s nem-magyar bírói hatóságoknak min-
den megkeresésén, amennyiben az utóbbiak részé-
ről Magyarországon vnlamegy bírói eljárásnak esz-
közése kívánatki, csak m. udv. kancelláriának köz-
vetéssel folytathatnák elrendelésük helyére, a hős-
zags igazságszolgáltatás nem csekély hátrányára
számos akadályokat idéვნél elő, ezen akadályok el-
hárítása végett, addig, míg ez irányban a rendes tör-
vényhozás útján intézkedések tétethetnének, ideig-
lenesen és kivételosen rendeljük s parancsoljuk: hogy
főtkeletes viszonyosság alapján a bírodalombeli nem-
magyar polgári, kereskedelmi és váltó-törvénysszékek
magyarországi vnyont érdeklő s részént a magyar
polgári s váltó-törvénysszék a bírodalom egyéb tár-
tományaiban létező vagyokra vonatkozó jogérvényre
határozatainak, anélkül, hogy azok egy más hatóság
által előlegesen felvilágosátatúnak, feltétlen végre-
hajtási képesség tulajdonítassék, és hogy eunek
folytán a bírodalombeli magyar s nem magyar pol-
gári, váltó s kereskedelmi törvénysszék a közle-
lés, habár közvetlenül más felsőbb hatóság köz-
vetítés nélkül hozzájuk érkezőnd minőn megkeres-
vényeknek, és pedig nem csak azoknak, melyek egy-
szert kézbesítésese eszköztölés, felvilágosítások adás-
t, s nyomozásoko tételől tárgyaznak, hanem azoknak
is, melyekben a megkeresett bírói hatóság területén
létező vagyont érdeklőleg végrehajtási foganatosítása
kérelmi, feltételeit megfelelni, s eljárásuk eredmé-
nyéről a megkereső hatóságnak közvetlenül értesít-
tést adni kötelesség legyenék.

Midőn ezen legkegyelmesebb határozatunkról
Híségtekélet köllő tudomás s alkalmazkodás végett
ezempel értesítjük, császári királyi kegyelmeink-
és kegyelmességtünkkel állandóan bajlandók maradunk.
Kelt bírodalmi fővárosunkban Bécsben Ausztriában,
Szentiván hó 24-én, 1862-ik évben.

Ferenc József s. k.
Gróf Forgách Antal s. k.
Stojakoviés György s. k.

INTÉZETI S TÁRSULATI ÉLET.

**Sauer Ignác, k. magyar t. egyetemi rektor
székfőlké beszede.**
(Pest, okt. 1. 1862.)

Nagytekintétt egyetemi gyűlékezet!
17 év felelyta alatt ez évben előszár adottat ál-
kalmak a rektori méltóságára az órvosi karból egy ta-
got választani, én valék szerencsés az egyetem vá-
lasztójának kitűnő bizodalma által e méltóságra el-
nelteti, és midőn e díszes helyet elfoglalóm, főlvára
ezem magamat azon alapelvekről röviden szólaní,
melyek mint irányoztok és fontos mütődsémek
vezetendik minden gondolatomat, minden föttémet.
A szabad tanrendszernek mindenkor hű barátja,
s lankadatlan védője lévén egyetemünköl, szabad

legyen itt különösen e tanrendszer jelen állapotát
bővebb vizsgálat alá venni, s amenyivén lehet, ama
kérdést megfőtteni: „vajjon o szabad tanrendszernek
vannak-e még hiányai egyetemünköl, s ha vannak,
melyek azon óvszerkek, melyeket e hiányok elhárítá,
sára legeszerűbben lehetne alkalmazni?”

Ha a legközlebb mút időre visszafőtallunk az
azonnal beláthatjuk, miszerent a szabad tanrendszer
a neméttési viszályok uralma alatt az akkori főlye-
keket vezérlő államfőlkök által lőn áttitelve egyet-
emünkbe, s így történt, hogy az áldádszó szabad tan-
rendszer alatti, habár az mint külföldi nőrvény volt is
hazánkba áttitelve s honosítva, tudományos intéz-
teink, kívált a természettudományiak és orvosiak né-
mely jeles, bár idegen ajku tanárok szakképessége s
erényedeten mütődsége által az újabb kor igényeivel
képest nagyobn virázásnak indultak; de egyáltal
áldozatoni eszt nemzetünk legrágább kincse, szer-
tetett édes anyanyelvünk.

Eképen történt végre az, hogy mind a tudomá-
nyok előmozdítása s intézeteink emelése, mind pedig
az idegen nyelv egyetemünkbe áttitetés s így mind
a jó és rossz, mind a fény és árny egy és ugyanaazon
ponthan találtak össze.

De mint a szorgalmas méh, mely csak az édes
és hasznos mézet szívja ki minden virágból, úgy ta-
náraink is felkarakólat, szilárd akarattal s szorgosan
apólván a szabad tanrendszer, törekedtek megmen-
tetni nemzeti nyelvünket, nemzetiségünk védbástyá-
ját, palladiumát, s mindinkább erősebben ragaszkodva
nemzeti nyelvünkhez annyira megszilárdult törek-
vésünk, hogy már bátran állithatjuk, miszerent nincs
batalom, mely nemzetünknek e szent s illetékes ra-
gaskodásában egy percoig is képes lenne megrendí-
teni; és ha egy időre ki volt is kútszófüve anyanyel-
vünk egyetemünköl, nagy Frank Péter mondása
szerent „ut vasa sit veritas, credentibus hand indiget,
sihi sola sufficit, sen sit in ore unius, sen maneat se-
culum, expectans diem resurrectionis“ megjött a fel-
fámadás ideje, s az oktőberi diploma folytán nemzeti
nyelvünk visszaadtván egyetemünknek, egyetemünk
pedig nemzetiségünk, az akademiák szabadság elvon
alapló, s a tudományok haladását egyedül felté-
telező tanrendszeri látjuk egyszerűsment meghono-
sítva.

Mint hogy (fajdalom) jellemleg még mindig talál-
kozunk hazánkban a szabad tanrendszernek elleneli,
nem tartom fölsőnek itt annak főlőnyöeit röviden
előszámlálni.

Mi először a tanulási szabadságot illeti, ez a ta-
nulási kény ellenében mindenek fölött azon vagy elő-
nybir, hogy a tanuló leginkább ismerőven tulajdon
hajtást valamely szaktudományhoz, erre minden
szellemi erejét szentelheti, s habár a többi tanokat
sem hanyagolja el, mégis legnagyobb főlyémét és
szorgalmat esak kedveze tudományára fordítja, jól
tudván, hogy idővel alkalma nyiland mint magján-
t magát habilitálva a tanítás és irodalmi terén a
hazai tudomány emelésén és előmozdításán közre-
mütődhetni. — A tanulási kényeszer elűben nehezíti
a tanuló egyes tudományokban való kiképzését; itt
az életrevaló szaktudós egészen háttérbe szorol, s he-
lyet csak az cseckolpólecek és a főlszínre ragyogó,
de minden mélyebb szakismeretet nélkülözött áltálasos
mütőveltség s tudományosság foglalja el.

Vannak továbbá némelyek, kik a tanulási sza-
badság ellen azt hozzáik fel, hogy az akademiák sza-
badság mellett a tanárok egyes tanítványaik szor-
galmát kellően nem mérlegethetik, s hogy ezáltal
a tanuló ifjuság buzgalma hanyatlánsnak könyven
indultat. — Amde a tudományokhoz e célszerűt eszűk
ott, hol a tanulás s a tudományokban való magasabb
kiképzésre hányzunk a természetű hajlam, a tehetőség
s a szilárd akarat? Erre határozott „nem“ mel kell
feleltünk.

Nézünk már most közlebb a szabad tanren-
dszer másik fontosabb részét, a tanítási szabadságot.
Hol ez létezik, ott a tanszéknek száma korlátozva
nincs, s mindenki taníthat, kinek nemes kedelében a tu-
domány szent ílete legeg; és ki egyes szaktudomány-
ban magát teljesen kiképezte, s valódi némes hívra-
tást érez a tanításra, annak számára nyitvak a term-
ék, ha a mag szabb képzettség jeleit a nyilrinos-
ság itélődsége előtt alkalma van mindenkör bebizony-
nyítani.

A tanítási szabadságnak még egy más jó olda-
lá is kell említetünk, mely nagy horderevű bir a
tudomány előhaladására, ez a tanárok közi ólnk
verseny, mely csak a szabad tanulási és tanítási ren-
dszer mellett fejlelhető ki tökélyesen; ha a tanárok
anyagi és érkelői jölette karöltve jár a tudományos
képzettség, a tehetőség és buzgalom fokozatával, s hol
a tudományokban visszamradó s ronyha tanítók he-
letlenekké válnak, mert urresek maradnak tárcák s
lajstromok, urresek hallgatótörmelék. Ez okódál fog-
va határozottan befolyással bir a tudományok műve-
lésére s a folytonos előhaladásra, emellett lehetnének
vállik a szellemi életre oly káros hatású küzönyös-
ség, lehetler minden tedpés, pangás. — Ellenben a ta-
nítási kényeszer mellett csak kevesen maguk hivratva
a tanszékbe betöltésére, s így megértőntethetik, hogy
a legjelesebb tudos sem bírja örvényesíteni tudomá-
nyát, ha az alkalom hiányzik s a szerencse nem ked-
vez, s így néha a legjobb szellemi erők voszendőbe
mennek. — E tönyök állása mellett azt hisszük, ni-
szerent, ha találkozóznánk is a tanszabadságnak ellen-
eli, ezek bizonyosan élmémlenődnének, ha ezen ál-
dádsú intézmény emelődésében és minden irányban
egyetemünköl ki leend fejlődve, és ennek még ál-
tánmeneti idősakban főtálló hiányai elő fognak hár-
titatni.

Ezt előre bocsátva, szükségesnek tartjuk a tan-
szabadság jelen állapotját egyetemünköl honskés
alá venni; hogy eképp kiderüljön, mily akadályok-